

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN ANAYASAL KONUMU

Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU
Anayasa Hukukçusu

“Yemin” tartışmaları etrafında koparılan tartışmaların durgunlaşmasından sonra TBMM 1 Ekim 2011 tarihinde yeni yasama yılına başlayacaktır. Parlamento “yeni” anayasa çalışmalarına başladığında, en hararetli tartışma konularından birinin Diyanet İşleri Başkanlığının anayasal konumu olacağı belirtilebilir. Son birkaç yıl içerisinde hazırlanan anayasa taslaklarında da bu tartışmaların başladığı görülmektedir. “Yeni” anayasa konusunda, çeşitli birimlerin hazırladığı tartışmaların bir kötü yanı da biraz da biri birini tekrar etmeleridir. Burada bu anayasa önerilerinin sadece Diyanet ile ilgili görüşlerini analiz etmek istiyoruz.

Bilim Kurulu'nun^[1] anayasa önerisine göre Diyanet İşleri Başkanlığı, 1961 ve 1982 anayasalarında olduğu gibi anayasada muhafaza edilmelidir. Bu Taslağın 103 ncü maddesine göre, “*Genel İdare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ve siyasi tarafsızlık ilkeleri doğrultusunda, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir.*” Bu taslağın gerekçesine göre, Diyanet İşleri Başkanlığı “... **tüm inanç gruplarına hizmet sunan bir anayasal kurum olarak faaliyette bulunmak durumundadır**”.

Türkiye Barolar Birliği'nin^[2] önerisinde diyanet işleri başkanlığı konusunda şu görüşler yer almaktadır; **Devlet, “... farklı din ve mezheplere eşit...”** davranmalıdır (md. 147).

TÜSİAD^[3]'in anayasa önerisinde Diyanet İşleri Başkanlığının anayasal konumu hakkında daha detaylı bilgi verilmiştir. Mart 2011 tarihinde kamuoyuna sunulan “**Yeni Anayasa Yuvarlak Masa Toplantıları Dizisi: Yeni Anayasanın Beş Temel Boyutu**” isimli TÜSİAD taslağına göre, “... katılımcıların tamamı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mevcut konumunu, laiklik ilkesine ve **din ve vicdan özgürlüğüne aykırı** bulmaktadır” (s. 24). “Katılımcıların çoğunluğu (Diyanet İşleri Başkanlığı'nın)... muhafaza edilmesi ancak ... **diğer inanç çevrelerinin** de temsili sağlanacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiğini dile getirmişlerdir” (s. 25). “Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde temsil edilmek **istemeyen inanç gruplarının da paralel kuruluşlar kurması**... önündeki yasal engeller kaldırılmalıdır” (s. 25). “Katılımcıların bir kısmı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın lağvedilmesine ilişkin görüş bildirmiştir”. (s. 25) “**Hakim Sünni inanç dışında** kalan inanç grupları (özellikle Aleviler) istedikleri takdirde bu kurumda temsil edilme, istemedikleri takdirde de kendi benzer örgütlerini kurma imkanına sahip kılınmalıdır” (s. 52).

TESEV'İN anayasa önerisinde^[4] Diyanet İşleri Başkanlığının anayasal konumu **TÜSİAD**'ın görüşünden farklı düzenlenmiştir. Nisan 2011 tarihinde kamuoyuna açıklanan TESEV Anayasa Komisyonu'nun “Türkiye'nin Yeni Anayasasına Doğru” isimli raporuna göre, “Diyanet işlerinin lağvedilmesi bugünün şartlarında mümkün görülmemektedir” (s. 17). Bu nedenle “... **özerk bir yapıya kavuşturulması, küçültülmesi ve bütçesinin daraltılması** hususları öncelikle dikkate alınmalıdır”. (s. 17). Diyanet İşleri Başkanlığı **dışındaki “mezhep ve dinlere bağlı cemaatler ile muhtelif inanç gruplarının örgütlenmeleri durumunda, devlet bunları kamu tüzel kişiliği** olarak tanımalıdır” (s. 17). Diyanet İşleri Başkanlığı'na sağlanan **yasal kolaylıklar**, Diyanet İşleri Başkanlığı **dışındaki tüm Müslüman ve Müslüman olmayan** gruplara da tanınmalıdır” (s. 17).

Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) (Mayıs–2011) taslağına göre, (Diyanet işleri Başkanlığını) “... Devletin dini tarafsızlığına halel getirmeyecek **özerk bir yapı** şeklinde düzenlemek” (gerekir)”. Ayrıca “(Diyanet İşleri Başkanlığı dışındaki) cemaatlerin ve inanç gruplarının örgütlenmelerini kamu tüzel kişiliği olarak tanımak” (gerekir)” (s. 31).

Turgut Özal Üniversitesi taslağına göre, “Diyanet İşleri Başkanlığı **özerk** ve bilhassa **mezhepler bazında katılımcı** bir yapıda olmalıdır” (s. 8).

MAZLUMDER (Ekim–2010) taslağına göre, “Türkiye’de laiklik adına resmi kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nı oluşturarak dine, dindarlara müdahale edilmektedir” (s. 3).

Anayasa Çalışma Grubu (AÇG) taslağına göre, Devlet din hizmeti sunmamalıdır (s. 22).

Sonuç;

Bu tasarıların bazılarının önerdiği Diyanet'in **özerkliğine** kuşkusuz ki evet denilmelidir. Bunun dışındaki bazı önerilerin muğlâk olması nedeniyle kamuoyunun daha iyi anlaması için bazı sorular sorulabilir;

- 1.“Diyanette **tüm inanç gruplarına** yer verilsin” denilmektedir. Diyanette İslam dışı inançlar olan örneğin Bahailik, Katoliklik, Protestanlık, Ortodoksluk vs için ayrı birer daire mi ihdas edilecektir?
2. **Alevilik**, İslam dışında ayrı bir inanç (din) midir? Yoksa İslam dini içerisinde bir mezhep midir?
3. İslam ve Hıristiyanlıkta **mezhep kavramı** aynı mıdır?
4. Diyanette halen **her mezhebin ayrı bir Dairesi** mi vardır?
5. Diyanette temsil edilmek istemeyen inanç gruplarının **paralel kuruluşlar** kurması ne demektir? Diyanetin yanına paralel olarak farklı ve yeni diyanet işleri binaları mı kurulacaktır?
6. Diyanet'in **küçültülmesi** ve bütçesinin daraltılmasının anlamı, bazı **camilerin kapatılması** mıdır?
7. Diyanet mezhepler bazında **katılımcı değil midir?**
8. Diyanet İşleri Başkanlığının anayasadan çıkarılmasının ne faydası olacaktır? Diyanetin herhangi bir iktidar tarafından kolaylıkla ilga edilmesinin getireceği yarar nedir?
9. Diyanete **Hanefilik** mi hâkimdir? Bunun kanıtları var mıdır? Aksine kanıtlar var mıdır? **Din İşleri Yüksek Kurulu** üyelerinin tamamı tek mezhepten mi seçilmektedir?
10. Diyanete ne tür **kolaylıklar** tanınmaktadır? Türkiye'de camileri halk mı devlet mi yapmaktadır? Bunun **ABD ve Avrupa'daki (İtalya, Fransa, İsveç vs) örnekleri** nedir?
- 11.İslam'da mezhep nedir? Çeşitleri nelerdir? İslam'da siyasi (**politik**), itikadi (**düşünsel**) ve fıkhi (**hukuksal**) mezhepler ne demektir? Fıkhi (hukuksal) mezhepler biri birinden alıntı yapabilir mi? Hanefilik, diğer mezheplerden alıntı yaparak mı büyümüştür?
- 12.İslam veya Hanefilik dışındaki mezheplere “**kamu tüzel kişiliği tanıyalım**” ne demektir? Hıristiyanlık mezheplerine (Protestan vs) veya İslam mezheplerine (Şafilik vs) ayrı birer Diyanet teşkilatı mı kurulacaktır? Bu ifadeler ne anlama gelmektedir?

Bu sorulara nesnel yanıtlar verilmediği sürece bu konuda yapılan çalışmalar eksiktir.

[1] Bilim Kurulu, **Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi**, 2007.

[2] Türkiye Barolar Birliği (TBB), **Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi**, Ankara, Kasım 2007, Geliştirilmiş Gerekçeli Yeni Metin, 4 ncü Baskı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 131, Kanunlar dizisi: 4.

[3] TÜSİAD, “**Yeni Anayasa Yuvarlak Masa Toplantıları Dizisi: Yeni Anayasanın Beş Temel Boyutu**”, İstanbul, Mart 2011.

[4] TESEV Anayasa Komisyonu, “**Türkiye'nin Yeni Anayasasına Doğru**”, İstanbul,Nisan 2011.